

Instytut Ekonomii Politycznej
Wydziału Ekonomicznego UMCS

Jerzy LASKOWSKI

**Proces koncentracji kapitału ubezpieczeniowego
na przykładzie Zakładu Ubezpieczeniowego Republiki Austrii**

Процесс концентрации страхового капитала на примере Страхового общества
Австрии

The Process of Insurance Capital Concentration on the Example of the Austrian
Insurance Company

Ubezpieczenia służą usuwaniu i niwelowaniu ujemnych materialnych skutków zdarzeń losowych. Ich rola wzrastała wraz z rozwojem sił wytwórczych. W okresie gdy człowiek wytwarzał niewielki produkt, zapewniający mu prymitywną egzystencję, trudno było mówić o ubezpieczeniu się. Z chwilą pojawienia się produktu dodatkowego możliwe stało się wyodrębnienie jego części na utworzenie ubezpieczenia. Jednakże istnienie produktu dodatkowego nie stanowiło dostatecznej przesłanki do powstania ubezpieczeń. Dopiero rozwój gospodarki towarowej spowodował wzrost ich znaczenia. Początkowo miały one charakter marginesowy i dotyczyły tylko niektórych dziedzin działalności gospodarczej — handlu morskigo i lądowego. Ubezpieczenie w takim przypadku połączone było z kredytem handlowym. Dalszy rozwój handlu spowodował oderwanie się ryzyka handlowego od kredytu. To oddzielenie się doprowadziło do zawierania transakcji zabezpieczających przed ryzykiem za odpowiednią opłatą. Coraz szybszy rozwój handlu, wynikający z tworzenia się kapitalistycznych stosunków produkcji, wymagał większych kapitałów na działalność kredytową i ubezpieczeniową; kapitał indywidualny okazał się za mały. Łączenie pojedynczych kapitałów dało podstawy do tworzenia związków koasekuracyjnych i reasekuracyjnych, a następnie do powstania kapitalistycznych ubezpieczeniowych spółek akcyjnych. O ile związki koase-

kuracyjne i reasekuracyjne były typu wzajemnego, to już działalność spółek akcyjnych ma charakter wybitnie kapitalistyczny. Zaznacza się tutaj wyodrębnienie dwóch celów działalności ubezpieczeniowej, tj.: „tworzenie ze źródeł zdecentralizowanych scentralizowanego funduszu, służącego do kompensowania gospodarczo ujemnych następstw określonych zdarzeń losowych, dotyczących uczestników tego funduszu”¹ oraz maksymalizacja zysku ubezpieczeniowego. Łatwo zauważyć, że cel pierwszy podporządkowany jest drugiemu. Tak więc tworzenie funduszy na kompensację strat będzie miało rację bytu tylko wówczas, gdy przyniesie to zysk kapitalistyczny.² Działalność ubezpieczeniowa ma charakter towarowy, podobnie jak cała gospodarka kapitalistyczna.

Współczesny kapitalizm objął ubezpieczeniem całość działalności gospodarczej, kulturalnej, naukowej, społecznej, doszło nawet do takiej formy ochrony, jak ubezpieczenie głosu śpiewaka, kosztów rozvodu, niewypłacalności zakupów ratalnych itp.

Działalność ubezpieczeniowa stała się jedną z dziedzin koncentracji i centralizacji kapitału, a wraz z kapitałem bankowym odgrywa dominującą rolę we współczesnym kapitalizmie monopolistycznym.

Proces koncentracji kapitału ubezpieczeniowego i jego rola zostanie przedstawiona na podstawie wyników działalności Zakładu Ubezpieczeniowego Republiki Austrii S.A. — Bundesländer Versicherung — Versicherungsanstalt der österreichischen Bundesländer Versicherung Aktiengesellschaft. Zakład jest spółką akcyjną.

Na obszarze Austrii działa kilkanaście zakładów ubezpieczeniowych najczęściej na zasadzie spółek akcyjnych. Większość z nich to małe i średnie firmy nie odgrywające istotnej roli. Do grupy największych zaliczane są: Pierwsza Powszechna Spółka Ubezpieczeniowa — Erste Allgemeine Versicherung A.G., Miejski Koncern Wiedeński — Konzern Wiener Städtischen oraz Zakład Ubezpieczeniowy Austrii S.A. — Bundesländer Versicherung A.G. Podstawowe dane o rozmiarach działalności tych zakładów przedstawia tabela 1.

Pod względem wielkości kapitału pierwsze miejsce zajmuje koncern Wiener Städtischen, drugie — Bundesländer Versicherung A.G. i trzecie — Erste Allgemeine Versicherung A.G.

Koncern Wiener Städtischen składa się z kilku przedsiębiorstw, w tym także z zakładów nie zajmujących się działalnością ubezpieczeniową. Są

¹ L. Pokorzyński, W. Warkalło: *Ubezpieczenia gospodarcze w kapitalizmie*, Warszawa 1961, s. 6.

² Występują także przypadki, że przedsiębiorstwo kapitalistyczne prowadzi ubezpieczenia przynoszące straty, np. ubezpieczenie się od niepogody na czas urlopu. Służy to jednak jako chwyt reklamowy.

Tab. 1. Wielkość kapitału i zebranych składek największych zakładów ubezpieczeniowych Austrii w 1974 r. (w tys. szylingów austr. — Sz. A.)
 The size of the capital and collected premiums of the largest insurance companies of Austria in 1974 (in thousands of Austrian schillings)

Nazwa przedsiębiorstwa	Kapitał	Składki
Erste Allgemeine Versicherung A. G.	4 687 974	4 452 225
Konzern W. Städtischen	6 846 050	3 633 400
Bundesländer Vers. A. G.	5 325 097	3 569 501

Źródło: *Erste Allgemeine Unfall- und Schadens-Versicherungs-Gesellschaft. Bericht über das Geschäftsjahr, 1974; Konzern Wiener Städtischen — Konzernbericht, 1974; Bundesländer Versicherung — Geschäftsbericht, 1974.*

to przedsiębiorstwa małe, zamykające dość często swój wynik deficytem. Wiodącą rolę w koncernie odgrywa Wiedeński Miejski Zakład Ubezpieczeniowy z kapitałem 5 347 582 745 Sz. A.

Biorąc pod uwagę wielkość zebranych składek na pierwszym miejscu znajduje się Erste Allgemeine Versicherung A.G., na drugim koncern — Wiener Städtischen, na trzecim — Bundesländer Versicherung A.G. Należy podkreślić, że w wielkości 4 452 225 tys. Sz. A. zebranych składek przez Erste Allgemeine Versicherung A.G. na Austrię przypada tylko 2 011 073 tys. Sz. A., natomiast 2 441 152 tys. Sz. A. na obszar Niemiec Zachodnich. Odnośnie do koncernu Wiener Städtischen na zakład wiodący Wiener Städtische przypada 3 018 300 tys. Sz. A. składek.

Ogółem trzy największe zakłady ubezpieczeniowe na koniec r. 1974 dysponowały kapitałem 16 859 121 tys. Sz. A., tj. 991 713 tys. dolarów³ oraz zebrały w tym roku 11 655 126 tys. Sz. A. składek, tj. 685 596 tys. dolarów.

Natomiast składki zebrane przez wszystkie zakłady ubezpieczeniowe w Austrii w r. 1974 wyniosły 20,5 mld (Sz. A.).⁴ Zaznacza się wysoki stopień koncentracji zbieranych składek przez trzy przedsiębiorstwa, wynoszący 56,9%.

Należy wnioskować, że zbliżony jest stopień koncentracji kapitału⁵,

³ 1 dolar = 17 szylingów austriackich (Sz. A.).

⁴ *Statistisches Handbuch für die Republik Österreich*, Wien 1976, s. 205.

⁵ Dane empiryczne wskazują, że w dużych zakładach wielkość zbieranych składek jest niższa od wielkości kapitału, natomiast w średnich i małych zbierane składki przewyższają na ogół wielkość kapitału własnego — np. zakład Union Versicherung A.G. w 1974 roku dysponował kapitałem 17 755 tys. Sz.A., a zebrał 34 300 tys. Sz.A. składek, podobnie Anglo Danubian Lloyd posiadał 224 743 tys. Sz.A. kapitału, a zebrał składki na sumę 270 500 tys. Sz.A.

ponieważ zakładów o kapitale powyżej 0,5 mld Sz. A. jest kilka ⁶, a łączny kapitał w oparciu o dostępne dane oszacować można na ok. 6,5 mld Sz. A. tj. 382 mln dolarów. Z ogólnej wielkości 23 359 mln Sz. A., tj. 1 374 mln dolarów kapitałów wszystkich zakładów ubezpieczeniowych w Austrii trzy największe dysponowały kapitałem 16 859 mln Sz. A., tj. 991 711 tys. dolarów. Daje to wysoki współczynnik koncentracji wynoszący 72%.

Zakład Ubezpieczeniowy Austrii Bundesländer Versicherung A.G. powstał w wyniku decyzji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 12.07 1922 r. Pierwowzorem działalności był statut Krajowego Zakładu Ubezpieczeń Ogniwych Dolnej Austrii — Niederösterreichische Landes-Feuerversicherungsanstalt. Obecne funkcjonowanie towarzystwa opiera się na prawie ubezpieczeniowym z r. 1938 — Versicherungsvertragsgesetz, prawie akcyjnym z r. 1938 — Aktiengesetz oraz zrekonstruowanym prawie ubezpieczeniowym z 8.09.1955 r. — Versicherungswiederaufbaugesetz (VWG).

Spółka jest członkiem następujących związków i zrzeszeń:

1) Związku Przedsiębiorstw Ubezpieczeniowych Austrii — Verband der Versicherungsunternehmen Österreichs,

2) Zrzeszenia Krajowych i Spokrewnionych Instytucji Ubezpieczeniowych Austrii — Vereinigung des Landes und verwandten Versicherungsanstalten Österreichs.

3) Zrzeszenia Austriackiego Przemysłu — Vereinigung österreichischer Industrieller.

4) Zrzeszenia Głównych Europejskich Przedsiębiorstw Ubezpieczeń Życiowych „Insrope” — Vereinigung führender europäischer Lebensversicherungsunternehmen.

Zakład Ubezpieczeniowy Bundesländer Versicherung prowadzi szeroki wachlarz działalności, specjalizując się między innymi w dziełach i wystawach sztuki, ubezpiecza np. stare sztandary, starą biżuterię, starą broń, akwarele, obrazy, gobeliny, rękopisy, dzieła sztuki sakralnej, dywany itp. O ważnej roli tego zakładu może świadczyć fakt, że został on oficjalnym ubezpieczycielem XII Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Innsbrucku w 1976 r. W roku 1974 w 93 biurach na terenie całej Austrii zawartych zostało 2 105 950 umów ubezpieczeniowych.

Analiza procesu koncentracji kapitału towarzystwa obejmuje lata 1955—1974. Stosunkowo niedługi okres dotyczący badań wynika z braku dostępu do szerszych danych statystycznych.

⁶ Są to między innymi Austria Versicherung Konzern z kapitałem 1741 mln Sz.A., Wiener Allianz z kapitałem 1262 mln Sz.A., Donau Allgemeine Versicherung AG. z kapitałem 1160 mln Sz.A., Merkur Wechselseitige Versicherungsanstalt z kapitałem 792 mln Sz.A. oraz Grazer Wechselseitige Versicherung z kapitałem 500 mln Sz.A. Poza tym działają zakłady z kapitałem poniżej 0,5 mld Sz.A.

W roku 1955 zawarty został układ pomiędzy czterema mocarstwami i Austrią, zapewniający niezawisłość państwa.⁷ Akt ten stał się podstawą do unormowania działalności gospodarczej. Dla przedsiębiorstw ubezpieczeniowych było to zrekonstruowane prawo ubezpieczeniowe (VWG) z dnia 8.09.1955 r.

Przed wojną, w czasie jej trwania i tuż po wojnie sprawozdawczość prowadzona była niekompletnie, co powoduje niemożliwość jej wykorzystania. Dane statystyczne dotyczące działalności są w pełni wiarygodne w stosunku do założeń pracy, gdyż w omawianym okresie nie nastąpił ani przyływ, ani odpływ kapitałów z zewnątrz, a więc nie nastąpił proces centralizacji kapitału. Przedsiębiorstwo powiększało swój kapitał w wyniku własnej akumulacji.

Wzrost kapitału w latach 1955—1974 przedstawia tabela 2 i rycina 1. W ciągu 20 lat łączny kapitał wzrósł z sumy 341 083 393,45 Sz.A. do 5 325 096 785,67 Sz.A., co stanowi prawie 16-krotne powiększenie. Zróżnicowane było tempo przyrostu poszczególnych rodzajów kapitałów. Kapitał ulokowany w papierach wartościowych wzrósł z 96 567 744, 19 Sz.A. do 820 282 586, 56 Sz.A., czyli ponad 8-krotnie. Najbardziej wzrósł kapitał ulokowany w wierzytelnościach i pożyczkach — z 83 054 830,05 Sz.A. do 3 410 523 162,86 Sz.A., czyli ponad 41 razy. W grupie należności i środków pieniężnych nastąpił wzrost ponad 5-krotny — z 94 935 793,67 Sz.A. do 520 733 660,20 Sz.A. Wartość nieruchomości wzrosła z 48 627 130 Sz. A. do 363 486 390, Sz.A., czyli ponad 7-krotnie.

Najbardziej dynamicznie powiększał się kapitał lokowany w pożyczki w tempie 21,5% rocznie, przy średnim wzroście dla całego kapitału 15,5%. Poniżej średniej wzrastał kapitał lokowany w papierach wartościowych — 11,9%, nieruchomościach — 11,2%, środkach pieniężnych — 9,4%.

Wysokie tempo przyrostu kapitału ogółem powoduje, że podwojenie następuje średnio co 4—5 lat, z 341 083 tys. Sz.A. w r. 1955 do: 740 411 tys. Sz.A. w r. 1959, 1 496 324 tys. Sz.A. w r. 1964, 2 831 290 tys. Sz.A. w r. 1970, 5 325 097 tys. Sz.A. w r. 1974.⁸

W związku ze zróżnicowanym tempem przyrostu poszczególnych części aktywów zmieniła się w badanym okresie struktura lokat kapitałowych. Jeżeli przyjmiemy za 100% całość w r. 1955, to na papiery war-

⁷ S. Seltenreich: *Jugend und Staat*, Wien b.r.w., s. 80 i n.

⁸ Podobna tendencja występuje w zakładzie ubezpieczeniowym Erste Allgemeine Versicherung AG., gdzie również średnio co 5 lat następowało podwojenie aktywów — z 337 459 tys. Sz.A. w 1955 r. do 4 687 974 tys. Sz.A. w 1974 r., czyli prawie 14-krotnie. Zbliżone zjawisko zaobserwował E. Żukow, który stwierdza „że średnio co 10 lat następuje podwojenie aktywów” — E. Żukow, *Strachowyje monoplii w ekonomikie S. Sz. A.*, Izd. „Nauka”, Moskwa 1971, s. 41—42. Okres ten w USA jest dłuższy, gdyż zakłady tamtejsze są większe i podwojenie kapitałów odbywa się wolniej. Również w Austrii okres podwajania się aktywów sukcesywnie wydłuża się.

Tab. 2. Wielkość wkładu majątkowego w latach 1955—1974
Capital contribution in 1955—1974

Lata	Razem			Papiery wartościowe			Wierzytelności i pożyczki		
	suma	procent	rok po- przedni = 100	suma	procent	rok po- przedni = 100	suma	procent	rok po- przedni = 100
1955	341 083	100	—	96 568	28,3	—	83 055	24,4	—
1956	399 896	100	117,2	114 707	28,7	118,8	114 630	28,7	138,0
1957	485 802	100	123,9	144 286	29,1	125,8	158 769	32,0	138,5
1958	617 645	100	124,5	175 346	28,4	121,5	190 059	30,8	119,5
1959	740 411	100	119,9	224 326	30,3	128,0	243 401	32,9	128,1
1960	879 861	100	118,8	278 110	31,6	124,0	261 361	29,7	107,4
1961	1 005 749	100	114,3	328 875	32,7	118,3	314 546	31,3	120,3
1962	1 149 022	100	114,2	376 904	32,8	114,6	375 042	32,6	119,2
1963	1 321 000	100	115,0	425 806	32,2	113,0	455 184	34,5	121,4
1964	1 496 324	100	113,3	506 678	33,9	119,0	558 901	37,4	122,8
1965	1 763 421	100	117,9	601 607	34,1	118,7	669 159	38,0	119,7
1966	1 989 770	100	112,8	651 056	32,7	108,2	888 870	45,2	134,3
1967	2 208 982	100	111,0	670 765	30,4	103,0	1 034 438	46,8	115,1
1968	2 511 608	100	113,7	666 535	26,5	99,4	1 277 182	50,9	123,5
1969	2 831 290	100	112,7	755 096	26,7	113,3	1 508 762	53,3	118,1
1970	3 118 711	100	110,1	667 924	21,4	88,5	1 872 509	60,0	124,1
1971	3 426 684	100	109,9	693 198	20,2	103,8	2 109 990	61,6	112,7
1972	3 817 403	100	111,4	718 136	18,8	103,6	2 365 236	61,9	112,1
1973	4 527 469	100	118,6	765 277	16,9	106,6	2 876 715	63,5	121,6
1974	5 325 097	100	117,6	820 283	15,4	107,2	3 410 523	64,0	118,6

Źródło: Opracowano na podstawie danych zawartych w *Geschäftsbericht* —

tościowe przypadało 28,3%, na wierzytelności i pożyczki 24,4%, na należności i środki pieniężne 27,8%, na nieruchomości 14,3%. W roku 1974 struktura aktywów była następująca: papiery wartościowe — 15,4%, wierzytelności i pożyczki — 64,0%, należności i środki pieniężne — 9,8%, nieruchomości — 6,8%. W ciągu dwudziestu lat nastąpiła istotna zmiana lokat, przy czym zmniejszyło się relatywne znaczenie wszystkich rodzajów kapitału na rzecz lokat w pożyczki i wierzytelności.⁹

⁹ Zbliżona tendencja wystąpiła w zakładzie ubezpieczeniowym Erste Allgemeine Versicherungs AG., gdzie lokaty w papierach wartościowych do roku 1972 wzrastały w liczbach absolutnych i względnych (1955 — 16,9%; 1972 — 33,6% ogółu kapitałów), a od roku 1973 nastąpił relatywny spadek do 26,6% ogółu kapitałów w 1974 r. Grupa lokat w środki pieniężne obniżyła się nieznacznie z 15,6% w 1955 r. do 12,3% w 1974 r. Nastąpił dość znaczny spadek wartości nieruchomości z 25,1% w 1955 r. do 14,0% w 1974 r. Natomiast w grupie lokat w pożyczki i wierzytelności nastąpił wzrost z 16,4% w 1955 r. do 37,3% w 1974 r. Przy prawie 14-krotnym zwiększeniu się całego kapitału wartość papierów wartościowych wzrosła 22-krotnie, środków pieniężnych 11-krotnie, nieruchomości 8-krotnie, pożyczek i wierzytelności 32-krotnie. Tak więc i w tym zakładzie pierwszoplanową rolę odgrywają lokaty w pożyczki i wierzytelności. Dane pochodzą z „Erste Allgemeine- und Schadens-Versicherungs-Gesellschaft”, „Bericht über das Geschäftsjahr” — odpowiednie lata.

(w tys. szylingów austriackich — Sz. A.)
(in thousands of Austrian schillings)

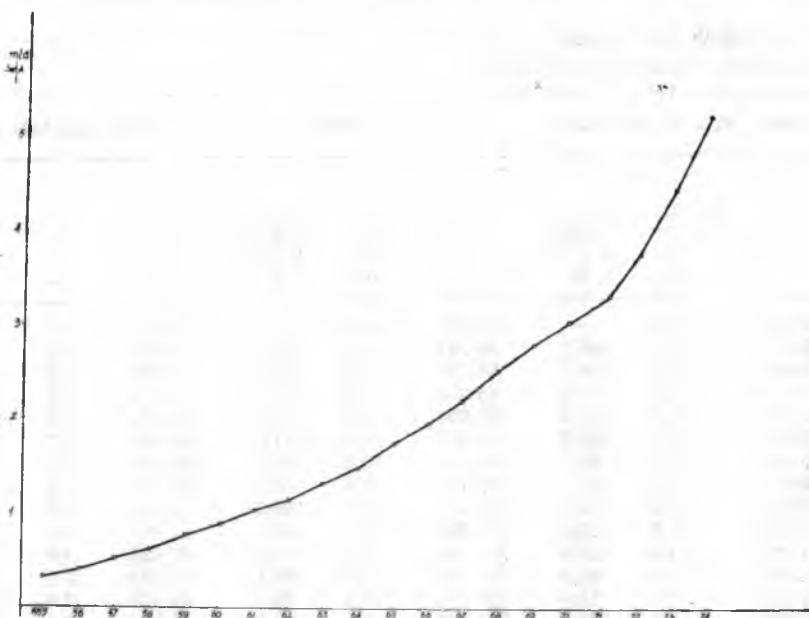
Należności i środki pieniężne			Nieruchomości			Inne kapitały		
suma	procent	rok po- przedni = 100	suma	procent	rok po- przedni = 100	suma	procent	rok po- przedni = 100
94 936	27,8	—	48 627	14,3	—	17 897	5,2	—
93 301	23,3	98,3	63 734	15,9	131,1	13 523	3,4	75,6
108 891	22,0	116,7	64 387	13,0	101,0	19 469	3,9	144,0
152 310	24,7	139,9	85 956	13,9	133,5	13 974	2,2	71,8
115 080	15,5	75,6	120 694	16,3	140,4	36 910	5,0	264,1
140 807	16,0	122,3	158 952	18,0	131,7	40 631	4,7	110,0
125 603	12,5	89,2	181 270	18,0	114,0	55 455	5,5	136,5
155 412	13,5	123,7	193 122	16,8	106,5	48 542	4,3	87,5
188 993	14,3	121,6	205 212	15,5	106,3	45 805	3,5	94,4
171 664	11,5	90,8	211 504	14,1	103,1	47 577	3,1	103,9
221 325	12,6	128,9	218 894	12,4	103,5	52 436	2,9	110,2
151 045	7,6	68,2	227 865	11,4	104,1	60 934	3,1	116,2
213 830	9,7	141,6	227 295	10,3	99,4	62 654	2,8	102,8
273 329	10,9	127,8	227 283	9,0	100,0	67 279	2,7	107,4
243 315	8,6	89,0	224 883	7,9	98,9	99 234	3,5	147,5
230 973	7,4	94,9	236 232	7,6	105,1	111 073	3,6	111,9
263 189	7,7	114,0	234 862	6,9	99,4	125 445	3,6	112,9
328 939	8,6	125,0	250 568	6,5	106,4	154 524	4,2	123,2
420 885	9,3	128,0	297 562	6,6	118,8	167 050	3,7	108,1
520 734	9,8	123,7	363 486	6,8	122,2	210 071	4,0	125,8

za odpowiednie lata.

Kapitał lokowany w papierach wartościowych w pierwszym dziesięcioleciu wykazywał tendencję rosnącą, osiągając w 1965 r. wielkość 34,1% ogółu. W następnych latach następował spadek, w niektórych latach w liczbach absolutnych (1968, 1970). Należności i środki pieniężne zmniejszały swoje relatywne znaczenie pomimo wzrostu w liczbach absolutnych. W poszczególnych latach wielkości te znacznie się zmieniały, co wynikało z wysokiej płynności tej grupy kapitału. Odmienna sytuacja występuje przy lokowaniu w nieruchomości, które są najmniej podatne na zmiany. Do r. 1961 wystąpił wzrost wartości nieruchomości w liczbach absolutnych i względnych (18,0% ogółu). W latach następnych przy wzroście bezwzględnym zachodził spadek w liczbach relatywnych. Grupa lokat w wierzytelności i pożyczki powiększała się w liczbach absolutnych i względnych. Wynika to ze znacznej atrakcyjności tego rodzaju lokat.

Wielkość i rodzaj lokat uzależnione są od wielu czynników takich, jak: bezpieczeństwo, płynność i rentowność.¹⁰ Należy wnioskować, że głów-

¹⁰ Pokorzyński, Warkało: *op. cit.*, s. 121.

Ryc. 1. Wielkość wkładu majątkowego w latach 1955—1974 (w mld szylingów austriackich Sz. A.)

Capital contribution in the years 1955—1974 (in milliards of Austrian schillings)

nym kryterium polityki lokacyjnej jest rentowność.¹¹ Przyjmując, że oprocentowanie kredytu nie jest niższe niż oprocentowanie papierów wartościowych, odsetki z tego tytułu stanowią poważne źródło wpływów finansowych, które niemalże w całości stanowią zysk przedsiębiorstwa.¹² Jakie jest przeznaczenie kredytu i kto z niego korzysta, dostępne dane liczbowe nie wyjaśniają. Biorąc jednak pod uwagę to, że w 1974 r. z ogólnej sumy 3 570 mln Sz.A. zebranych składek na ubezpieczenie życiowe przypada 822 mln Sz.A., tj. 23%, oraz że z ogólnego zysku 6 185 109,75 Sz.A. na ubezpieczenia życiowe przypada 1 740 402,12 Sz.A., tj. 28,5%,

¹¹ Jeżeli przyjmiemy, że głównym kryterium byłoby bezpieczeństwo, to spółka ulokowałaby kapitał w nieruchomości, co z kolei przyniosłoby minimalne korzyści. Natomiast biorąc pod uwagę płynność za główne kryterium, można stwierdzić, że zakład ulokowałby możliwie największą część swojego kapitału w środkach pieniężnych. To jednak byłoby niekorzystne z powodu niskiego oprocentowania oraz deprecjacji pieniądza. Na wybór kryterium rentowności ma wpływ to, że działalność towarzystwa ma charakter ustabilizowany, ponieważ w żadnym roku nie zamknęło ono swojej działalności deficytem, a odpisy na fundusz rezerwowy wahały się od 2 mln do 6 mln Sz.A. rocznie, tj. ok. 50% wygospodarowanego zysku.

¹² Koszty administracyjne i inne związane z udzielaniem kredytu są niewielkie i często wchodzi do kosztów ogólnych działalności ubezpieczeniowej. Poza tym kredyt ten nie jest rozproszony, co również zmniejsza koszty obsługi kredytowej.

należy stwierdzić, że dział tych ubezpieczeń nie odgrywa istotnej roli. Z kolei opierając się na sformułowaniu L. Pokorzyńskiego i W. Warkała, że „kapitały tworzone ze składek wpłacanych z tytułu długoterminowych ubezpieczeń na życie nie tylko nadają się szczególnie do lokat w postaci kredytu długoterminowego, ale ze względu na konieczności ekonomiczne i techniczno-ubezpieczeniowe — po prostu muszą być lokowane w ten właśnie sposób”.¹³ Należy wnioskować z tych dwóch twierdzeń, że kapitał ulokowany jest w kredycie głównym średnioterminowym oraz częściowo krótko- i długoterminowym, z tendencją do wzrostu roli ostatniego.¹⁴

Kryterium podziału kapitału może być faktyczne dysponowanie nim przez właściciela lub przekazanie go do dyspozycji innym osobom, oczywiście za odpowiednią opłatą. W bezpośrednim zarządzaniu zostają środki pieniężne i nieruchomości, a kapitał ulokowany w papierach wartościowych, pożyczkach oraz pozostałe kapitały, tzn. udziały, pożyczki hipoteczne, są przekazywane do dyspozycji innych osób.¹⁵ Pierwsza grupa, która bezpośrednio jest zaangażowana w „produkcji ubezpieczeniowej” wynosiła w r. 1974 — 884 220 tys. Sz.A., co stanowiło 16,6% ogółu, a kapitał funkcjonujący poza przedsiębiorstwem wynosił 4 440 977 tys. Sz.A., tj. 83,4%. Dane te wskazują, że w działalności ubezpieczeniowej zaangażowana jest tylko 1/6 część całego kapitału, natomiast reszta funkcjonuje w innych rodzajach działalności gospodarczej i społecznej. Jest to jeden z elementów szerokiego wiązania się kapitału finansowego z całą gospodarką narodową.

Dla dokładnego przeanalizowania procesu koncentracji kapitału niezbędne jest zbadanie roli wytworzonego i podzielonego zysku. Wielkości globalne zysku, jego strukturę oraz wskaźniki stopy zysku (w promilach) w latach 1955—1974 przedstawiają rycina 2 i tabela 3. Zysk osiągnięty przez przedsiębiorstwo charakteryzuje się dużą zmiennością w poszczególnych latach i rodzajach ubezpieczeń. Związane jest to z jednej strony z charakterem ustroju, w którym funkcjonuje spółka (podlega on bowiem żywiołowym prawom rynkowym), a z drugiej strony z typem działalności, w której istotną rolę odgrywają zdarzenia losowe. Najwyższą wielkość zysku osiągnięto w r. 1960, t. 10 043 607,18 Sz.A., natomiast najniższą zanotowano w r. 1962, tj. 1 358 727,05 Sz.A., oraz w r. 1972

¹³ Pokorzyński, Warkała: *op. cit.*, s. 119.

¹⁴ Powodowane jest to również ustabilizowaniem się działalności towarzystwa (przyt. 11).

¹⁵ Podział ten jest umowny. Nie można ustalić ścisłej granicy, w jakim stopniu np. nieruchomości są wykorzystywane tylko przez właściciela, a jaka część jest we władaniu innych dysponentów. Pomimo tej nieścisłości warto pokusić się o tego typu porównanie.

Tab. 3. Wielkość osiągniętego zysku w latach 1955—1974 (w szylingach austr. — Sz. A.)
Profits gained in 1955—1974 (in Austrian schillings)

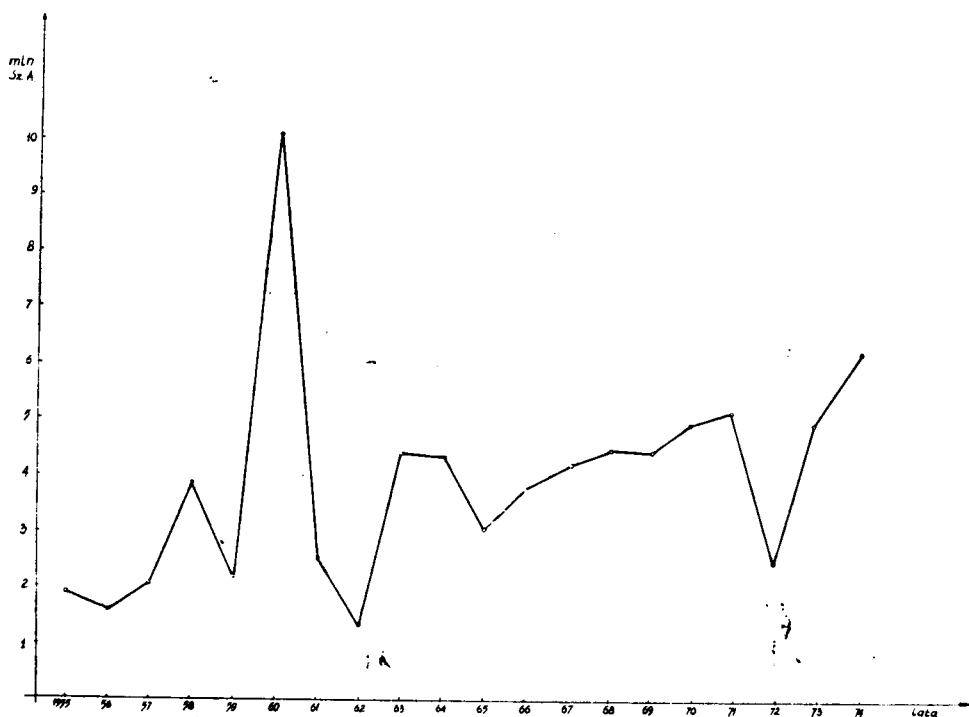
Lata	Razem		Ubezpieczenia rzeczowe		Ubezpieczenia życiowe		Ubezpieczenia chorobowe		Stopa zysku promille
	suma	rok poprzedni = 100	suma	procent	suma	procent	suma	procent	
1955	1 975 130	—	1 491 495	75,5	483 635	24,5	—	—	5,8
1956	1 622 666	82,2	1 133 195	70,0	465 471	28,7	24 000	1,3	4,1
1957	2 074 751	127,9	714 895	33,5	316 956	15,3	1 042 900	50,2	4,2
1958	3 834 891	184,8	3 645 902	95,1	156 135	4,1	32 854	0,8	6,2
1959	2 258 303	58,9	1 144 880	50,7	1 077 882	47,7	35 541	1,6	3,1
1960	10 043 607	444,7	8 588 238	85,5	1 237 730	12,3	217 639	2,2	11,4
1961	2 535 182	25,2	344 263	39,6	1 115 702	44,0	415 643	16,4	2,5
1962	1 358 727	53,6	1 003 837	25,3	480 205	35,3	534 259	39,4	1,2
1963	4 384 038	322,6	1 586 696	35,2	1 063 766	24,3	1 733 576	39,5	3,3
1964	4 305 855	98,2	2 374 625	55,1	1 113 118	25,9	818 112	18,0	2,9
1965	3 012 143	70,0	1 315 323	43,7	1 058 453	35,1	638 367	21,2	1,7
1966	3 754 358	124,6	1 559 324	41,5	1 166 879	31,1	1 028 155	27,4	1,9
1967	4 154 669	110,7	1 896 703	45,6	1 154 180	27,8	1 103 786	26,6	1,9
1968	4 478 627	107,8	2 052 576	45,8	1 217 251	27,2	1 208 800	27,0	1,8
1969	4 389 639	98,2	2 050 635	46,6	1 314 030	29,9	1 034 974	23,5	1,6
1970	4 927 299	112,0	2 455 248	49,8	1 630 738	33,1	841 313	17,1	1,6
1971	5 104 002	103,6	2 372 953	46,5	1 721 543	33,7	1 009 506	19,8	1,5
1972	2 432 232	47,7	1 247 001	51,3	954 904	39,3	230 327	9,4	0,6
1973	4 929 696	202,7	3 026 747	61,4	1 760 887	35,7	142 062	2,9	1,1
1974	6 185 109	125,5	2 937 410	47,5	1 760 402	28,5	1 487 297	24,0	1,2

Źródło: na podstawie danych zawartych w Bilanz zum Dezember — za odpowiednie lata.

2 432 232 67 Sz.A. Przyczyną małej wielkości zysku w r. 1962 były szczególnie niepomyślnie wyniki w ubezpieczeniach rzeczowych, wskutek dużej ilości pożarów. Na niezbyt pomyślny wynik w roku 1972 wpłynęły niekorzystne efekty w ubezpieczeniach samochodowych, kiedy działalność ta przyniosła straty w wysokości 44 mln Sz.A.

Czołową rolę odgrywają ubezpieczenia rzeczowe, które w r. 1974 dały 47,5% ogólnego zysku, ubezpieczenia życiowe 28,5%, a ubezpieczenia chorobowe 24,0%. W poszczególnych latach występowały poważne odchylenia strukturalne: w r. 1957 ubezpieczenia rzeczowe dały 33,5%, ubezpieczenia życiowe 15,3% a ubezpieczenia chorobowe 50,2% zysku ogólnego. Rok później proporcje były następujące: ubezpieczenia rzeczowe 95,1%, ubezpieczenia życiowe 4,1% i ubezpieczenia chorobowe 0,8%. W ostatnich latach nastąpiła pewna stabilizacja w grupie ubezpieczeń życiowych, które przynoszą ca 30% zysku ogólnego. Odchylenia występują w dwóch pozostałych grupach.

Dość znaczna stabilność w działalności ubezpieczeń życiowych wynika z tego, że mniejszą rolę odgrywają tu zdarzenia losowe, a występują

Ryc. 2. Wielkość wygospodarowanego zysku w latach 1955—1974 (w mld szylingów austriackich Sz. A.)

Profits gained in the years 1955—1974 (in milliards of Austrian schillings)

określone prawidłowości. Śmiertelność w skali ogólnej jest stała i wykorzystanie tablic wymieralności w wysokim stopniu eliminuje nieprzewidziane zdarzenia. Nieco inaczej kształtuje się sytuacja w ubezpieczeniach rzeczowych i chorobowych, gdzie decydujące są zdarzenia losowe, nie dające się przewidzieć.

W ścisłym związku z wielkością wytworzonego zysku kształtowały się wskaźniki stopy zysku od 11,4⁰/₀₀ w r. 1960 do 0,6⁰/₀₀ w r. 1972. Jeżeli pominie się wymienione skrajne wartości, to wskaźnik ten obniżał się z 5,8⁰/₀₀ w r. 1955 do 1,2⁰/₀₀ w r. 1974. Obniżanie się jego wartości świadczy o tym, że zysk przyrastał w tempie niższym niż cały kapitał. Zysk w badanym okresie wzrósł 3-krotnie, natomiast kapitał 16-krotnie.

Z wielkością osiągniętego zysku ściśle wiąże się jego podział. Można powiedzieć, że ważniejszym zagadnieniem jest właśnie podział wytworzonego zysku na poszczególne cele, które ogólnie stanowią część pozostającą w przedsiębiorstwie i część przekazywaną na zewnątrz w formie dywidend dla akcjonariuszy. Grupa pierwsza jest czystą akumulacją spółki pozostającą w jej dyspozycji. W jej skład wchodzi: odpisy na fundusz rezerwowy i inne fundusze celowe w całości oraz przeniesienie części zysku na nowy rachunek. Dane liczbowe wskazują, że przedsiębiorstwo w swojej dyspozycji zostawia znaczną część osiągniętego zysku. W latach 1956—1968 wielkość ta stanowiła średnio ponad 90% całości, natomiast resztę przeznaczano na wypłatę dywidend.

Od roku 1970 odpisy na fundusze własne i nowy rachunek zmniejszyły się do 60% (z wyjątkiem 1972 r. — 37,1%) na rzecz wypłat dywidend. Wiąże się to z jednej strony ze stabilnością ekonomiczną¹⁶, a z drugiej strony spowodowane jest powiększeniem się kapitału akcyjnego. Na wielkość wypłacanych dywidend wpływa wartość wypuszczonych akcji oraz ich oprocentowanie. W dwudziestoletniej działalności spółki wielkości te nie były stałe. W r. 1955 kapitał akcyjny wynosił 6 mln Sz.A., a oprocentowanie 4%. W r. 1957 oprocentowanie podniesiono do 5%, a w r. 1958, do 6%. W r. 1968 wypuszczone zostały akcje na sumę 12 mln Sz.A. Natomiast w r. 1970 kapitał akcyjny podniesiony został do 30 mln Sz.A. przy oprocentowaniu 8%. Z tego tytułu w 1974 r. wypłacono ogółem 2,4 mln Sz.A. dywidend, co stanowi 29,5% zysku przeznaczonego do podziału. Za okres dwudziestoletni skumulowana wielkość zysku wyniosła 77,8 mln Sz.A. Odpisy na fundusz rezerwowy wyniosły 57,2 mln Sz.A., co stanowi 73,5%, na wypłatę dywidend 17,6 mln Sz.A., czyli 22,6%, na inne fundusze celowe 1,8 mln Sz.A., tj. 2,3% oraz pozostałe 1,2 mln Sz.A. (1,6%) przeniesiono na rachunek roku następnego.

¹⁶ Patrz przyp. 11.

Tab. 4. Podział wygosodarowanego zysku w latach 1955—1974 (w szylingach austr. — Sz. A.)
Distribution of gained profits in 1955—1974 (in Austrian schillings)

Lata	Razem		Dywidendy		Fundusz rezerwowy		Na nowy rachunek	
	suma	procent	suma	procent	suma	procent	suma	procent
1955 ^a	1 975 130	100	240 000	12,2	—	—	1 235 130	62,5
1956	2 857 796	100	240 000	8,4	—	—	2 617 796	91,6
1957 ^b	4 696 547	100	300 000	6,4	3 000 000	63,9	392 547	8,4
1958	4 227 439	100	360 000	8,5	—	—	3 867 439	91,5
1959 ^c	6 125 742	100	360 000	5,9	3 500 000	57,1	1 965 742	32,1
1960	12 009 350	100	350 928	2,9	5 500 000	45,8	6 153 422	51,3
1961	8 693 604	100	350 784	4,1	6 000 000	69,0	2 333 820	26,9
1962	3 692 547	100	324 000	8,8	2 003 000	54,2	1 368 547	37,0
1963	5 752 585	100	324 000	5,6	2 500 000	43,4	2 928 585	51,0
1964	7 234 441	100	324 000	4,5	3 500 000	48,4	3 410 441	47,1
1965	6 422 584	100	327 384	5,1	3 500 000	54,5	2 594 984	40,4
1966	6 349 342	100	327 384	5,2	3 500 000	55,1	2 521 958	39,7
1967	6 676 628	100	327 384	4,9	3 500 000	52,4	2 849 244	42,7
1968	7 327 871	100	654 763	8,9	4 000 000	54,6	2 673 103	36,5
1969	7 072 742	100	720 000	10,2	4 000 000	56,6	2 352 742	33,2
1970	7 280 042	100	2 399 840	33,0	3 500 000	48,1	1 380 074	18,9
1971	6 484 077	100	2 399 840	37,0	2 700 000	41,6	1 384 237	21,4
1972	3 816 469	100	2 399 840	62,9	—	—	1 416 629	37,1
1973	6 346 326	100	2 399 840	37,8	2 000 000	31,5	1 946 486	30,7
1974	8 131 596	100	2 399 840	29,5	4 500 000	55,3	1 231 756	15,2

^a 500 000 przekazano na fundusz socjalny, co stanowi 25,3% ogółu;

^b 1 000 000 przekazano na rezerwę specjalną, co stanowi 21,3% ogółu;

^c 300 000 przekazano na fundusz socjalny, co stanowi 4,9% ogółu.

Źródło: Na podstawie danych zawartych w *Bilanz zum Dezember* oraz w *Bericht des Vorstandes über das Geschäftsjahr* — za odpowiednie lata.

Reasumując należy stwierdzić, że maksymalizacja zysku *sensu stricto* nie jest celem działalności spółki. Akumulacja ma charakter ukryty w formie zwiększania wartości kapitału.¹⁷ Wielkość kapitału wraz z sumą zebranych składek tworzą podstawowy element funduszu ubezpieczeniowego. Również dane te służą do wszelkich analiz porównawczych wewnątrz i na zewnątrz zakładu.

Fundusz rezerwowy nie odgrywa istotnej roli, o czym świadczą dane liczbowe. W r. 1974 wypłacono 2 mld Sz.A.¹⁸ odszkodowań, a na fundusz rezerwowy odpisano 4,5 mln Sz.A. Za okres dwudziestu lat zgromadzono na koncie funduszu rezerwowego sumę 57,2 mln Sz.A. Stanowi to 2,9% wielkości odszkodowań za r. 1974. Wystąpienie wyższej szkodowości i tym samym konieczność wypłacenia wyższych odszkodowań (ponad 2,9% w 1974 r.) winno spowodować rozdysponowanie zgromadzonego funduszu rezerwowego. W rzeczywistości zjawisko takie nigdy nie wystąpiło, chociaż szkodowość w niektórych latach była dość wysoka. Należy stwierdzić, że fundusz rezerwowy nie stanowi realnego zabezpieczenia ekonomicznej stabilności spółki. Rolę tą spełniają aktywa, szczególnie grupa środków pieniężnych i wierzytelności (dzięki swojej płynności), które łącznie w r. 1974 wynosiły prawie 4 mld Sz.A., tzn. stanowiły dwukrotną wielkość wypłaconych odszkodowań.

РЕЗЮМЕ

Предметом настоящих исследований является процесс концентрации финансового капитала, показанный на примере Страхового общества Австрийской республики.

Страховая деятельность в капиталистических странах характеризуется — особенно в последние годы — очень высокой динамикой (довольно часто относительные показатели выше других показателей развития страны). Это связано с быстрой экономической экспансией капиталистических стран и неуверенностью общества в своем будущем (примером могут служить страхования на случай болезни, смерти).

Исследованиями был охвачен двадцатилетний период (начиная с 1955 г., т.е. со времени получения Австрией независимости). Анализируемые явления сравниваются с закономерностями, выступающими в других страховых заведениях. Кроме подробного анализа процесса концентрации, его неровного темпа, в статье обсуждаются структурные изменения, происходящие в капитале предприятий, вопросы получения и деления прибыли.

¹⁷ Zbliżona sytuacja występuje w zakładach ubezpieczeń życiowych USA, o czym pisze E. Żukow: „przyrost środków pieniężnych wynosi rocznie ponad 20%, natomiast występuje niski udział przyrostu zysku (4—6%). Ż u k o w: *op. cit.*, s. 40.

¹⁸ Dane pochodzą z „Geschäftsbericht”, 1974 — Bundesländer Versicherung. A.G.

SUMMARY

The subject of the paper is the process of fund concentration by the Insurance Company of the Republic of Austria.

Especially in recent years insurance activity has been characterized by great dynamics of growth; appropriate indices are often higher than those of economic growth. The phenomenon seems to be connected with the quick economic expansion of capitalist states and the social demand of protection against the uncertainty of the future (e.g. health insurance, life insurance).

The study covers the two decades from 1955, that is, from the moment of gaining full state independence by the Republic of Austria. The phenomena analyzed are compared to the regularities occurring in other insurance companies. Besides a detailed discussion of the concentration process and its differentiated rate, the article also analyzes the structural changes of the capital of the enterprise as well as the questions of profit formation and distribution.

